

WINE AND FEASTING IN SOME HISTORICAL SOURCES CONCERNING THE ANCIENT THRACIANS – AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS AND PARALLELS

Anton Genov

Southwest University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria

Abstract: *The paper presents an anthropological and historical analysis of the symbolic and ritual use of wine among the Thracians, based on classical sources and archaeological parallels. It explores the role of wine in social hierarchy, religious ritual, and the concept of immortality and rebirth. Emphasis is placed on the comparative reading of Greek and Thracian symposium traditions and their ritual dimensions.*

Keywords: *Wine; Thracians; Ritual; Symposium; Anthropology.*

ВИНО И ПИРШЕСТВА В НЯКОИ ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ КАСАЕЩИ ТРАКИТЕ – АНТРОПОЛОГИЧЕСКИ АНАЛИЗ И ПАРАЛЕЛИ

Антон Генов

ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград, България, agenov@swu.bg

Въведение: Първи данни за винопроизводство и неговата значимост за ранните общества

Темата за траките и виното изисква, кратка ретроспекция назад във времето за проследяване на доисторическите корени на винопроизводството. Според последните археологически, археоботанически данни, производството на вино се датират около VII–VI хилядолетие пр.н.е. най-ранните сигурни данни са от Южен Кавказ, региона разположен между басейна на Черно и Каспийско море (Harutyunyan and Malfeito-Ferreira, 2022: p. 796). В последствие бавно но сигурно това откритие се разпространява в цялото средиземноморие като доста по късно, едва в начало на желязната епоха (ок. 8 век пр.н.е.) достига и до Иберийския полуостров и съответно в Западните части на Европа (Harutyunyan and Malfeito-Ferreira, 2022: pp. 799-800). Това движение следва основни културно контактни трасета предимно по море по които се инфилтрират и редица други цивилизационни технологии и открития свързани със металургия земеделие военно дело и др. За да придобием представа за темпото на тези промени можем да изведем една приблизителна статистическа скорост на придвижване на тези цивилизационни открития, и според някои изследователи тя се равнява на 1 км на година (Harutyunyan and Malfeito-Ferreira, 2022: p. 793). Тоест имаме бавен но сигурен цивилизационен процес. Системното производство на вино има своята дълга предистория, която се корени в събирането на диви сортове грозде, които са познати още от времето на палеолита и мезолита на ловците-събирачи в

много райони на Близкия изток и в средиземноморския регион. Включително тук на балканите първите останки от грозде са датирани още в предкерамичния неолит (Todorova and Vaysov, 1993: p. 22). Вероятната причина довела до производството на вино е необходимостта от съхраняване на хранителни продукти. Докато зърнените култури са издръжливи във времето то плодовете трябва или да бъдат сушени или да преминат процес на ферментация на захарите в която се образува алкохол. Той от своя страна има ролята на консервиращ агент. Така едновременно се постигат два ефекта, съхранява се хранителната стойност на продукта от гроздето и се постигат определени психотропни въздействия (Harutyunyan and Malfeito-Ferreira, 2022: p. 789).

Едни от най ранните сигурни доказателства за организирано и редовно производство на вино са датирана между 6000 и 4000 г. пр.н.е. в Южен Кавказ (Задкавказие), простиращ се между Черно и Каспийско море. Това е регионът на днешните, Армения, Грузия и Азербайджан, както знаем и до ден днешен региона е със сериозни традиции в културата на пиенето на вино и произнасяне на тостове, които го съпътстват. Има различни тези, кога и къде е култивирана лозата за пръв път, но безспорно Близкият Изток и така наречения „Плодороден полумесец“ - люлката на неолитизацията и високите цивилизации възникнали там в последствие, предшества Европа (Todorova and Vaysov, 1993: p. 22), (Harutyunyan and Malfeito-Ferreira, 2022: p. 796).

Сравнителен анализ на симпозиумите на различните древни култури и ритуалната обредност с използване на вино и други психотропни напитки.

В настоящото изследване се използва интердисциплинарен подход, и сравнителен анализ на културни и антропологични факти и източници, като по такъв начин най-детайлно се разкрива културната и цивилизационна роля на виното и сходни на него опии при различни народи и култури от древността.

Земите на Балканския полуостров имат щастието да са врата към Европа и първа спирка на всички високи достижения на неолитните култури от Близкия изток, в това число влиза и виното. В периода на халколита вече имаме сигурни сведения за развито винопроизводство. Едни от най-ранните доказателства за производство на вино на балканите са открити в региона на Драма и Филипи в многопластовата селищна могила Дикили Таш датирани са около 4350-4250 г пр. н. е. При разкопки са открити преси и останки от пресовано грозде, като все още има спорове дали сорта е култивиран родственик на дивата лоза или е плод на събирателство (Valamoti et al., 2015: pp. 130-135).

Според някои известни антрополози Лозата и виното имат важна роля за възникването на високите цивилизации на Средиземноморието. Освен чисто стопанските ефекти, които вече споменахме, в контекста на Егейската бронзова епоха, отглеждането на растенията и производството на вино са били тясно свързани със възникването иерархичните царски общества. Отглеждане на лозови масиви като една дълготрайна култура, наистина се счита за още една причина за усядане на

определени човешки общности. От там произхожда нуждата от охрана планиране и контрол. Фактори които са свързани най-вече с металодобива, но важат и за едно по-развито земеделие в което откриваме взаимовръзка със социалната диференциация и възникване на елити, носители на определени знания и технологии и царско войнски общества към тях. Така се развиват производства, създават се храмове и градски центрове, които контролират описват съхраняват реколтите и добивите. Отглеждането на лозата отнема няколко години, за да се добият първите плодове, което подчертава от една страна необходимостта от планиране, а от друга, че хората са обвързани със земята си която са склонни да отбраняват в случаи на конфликт. Колин Ренфрю приписва централна позиция на лозарството и винопроизводството по отношение на общественото разслояване и появата на елитите през бронзовата епоха в Средиземноморието. Не случайно откриваме значими истории за пиене и възливане на вино в разказите на Омир, които би трябвало да преразказват действителността на обществата от края на бронзовата епоха (Gilman, 1981), (Renfrew 1972), (Valamoti et al., 2015: p. 125). Не липсват и материални свидетелства за това. Преобладаването на нови керамични форми, като различни типове чаши за пиене, кани, аскоси, ритони, кратери и др. Също така, появата на скъпоценните сервиси за пиене, какъвто от българските земи е Вълчитрънското съкровище са ярко свидетелство за тази културна традиция на епохата.

Виното може да се определи като специална напитка, вещество използвано в специални социални контексти на обредно хранене и не случайно в по късно време е персонифицирано като бог Дионис. Може би едно от най-значимите му социални приложения е по време на пирове. Вероятно то е имало специална роля в утвърждаването на властта, сключването на договори. Несъмнена е ролята му за социалното сближаване на войнските общности в целия Егейския регион (Valamoti et al., 2015: p. 126). В такъв контекст е тълкувана и открита край Панагюрище амфораритон с два отвора за пиене, ритуал засвидетелстван и при скитите (Venedikov, 1972: p. 15).

Една от интересните истории свързани с траките и виното ни предава Омир в своята Одисея и конкретно приключенията на Одисей в Истмарос когато той е възнаграден с виното от тракийския жрец Марон.

Одисей казва, какви дарове получил от Марон

Аз имах със себе си мях от коза със сладко черно вино, което ми беше дал Марон, син на Евант, жрец на Аполона, който закриляше Исмар, понеже от страхопочитание бяхме защитили него и детето и жена му, че живееше в една богата с дървета дъбрава, посветена на Феб Аполон. Той ми поднесе великолепни дарове, даде ми седем таланта от красивоизработено злато, даде ми също един кратер изцяло от сребро, а след това наля в цели дванадесет амфори сладко несмесено вино, божествено питие. И никой нито от слугините, нито от слугите в къщи го знаеха, но само той, любимата му съпруга и една единствена ключарка го знаеха. А когато искаха да пият от това червено вино, сладко като мед, той напълваше една чаша от него, смесваше го с вода двацет пъти по толкова и приятно божествено благоухание се разнасяше от кратера. Тогава беше много трудно да се въздържах от него (Hom. Od. IX 196–211), (Katsarov et al., 1949: p. 13).

Ако се запитаме, защо виното се утвърждава, като така желан продукт толкова дълго време, отговорът ще е двузачен. От една страна поради своите вкусовите качествa, от друга трябва да потърсим отговор в спецификата на човешката менталност. Най-голямо оръжие на човека е неговия ум. Той му помага да бъде изключително адаптивен като вид и да засели цялата земя. Човекът е същество, което има най-развитата способност за символно мислене и изключително развити средства за комуникация и анализ на ситуацията, самокритичност възможност да разбира и анализира съществуването си. Именно това най-силно оръжие понякога се обръща срещу него. В определени ситуации изискващи решителност, подобна аналитичност понякога пречи. Също така разбирайки механизма на живота и собствената си обреченост, човек може да изпадне в опасни психически състояния. В такъв план за регулиране на културното съществуване на човека важна роля имат митовете, ритуалите в които често са включени и използвани редица храни и напитки, които имат важна символна натовареност. Някои от тези напитки имат умерени психотропни свойства които засилват ефекта на преживяването при провеждане на тайнства и ритуали. Имаме редица примери които показват, че в античността, а може би и преди това за засилване на религиозните преживявания в различните светилища са използвани ефектите на психотропни субстанции. Такива податки имаме за Елевзина, за оракула във Делфи, оракула Некромантион край Ахеронт в западна Гърция и др. (Ruck, 2019: pp. 991-1034), (Gomes, 2008: p. 281, p. 291). Подобни сведения има и за някои племена във вътрешността на Тракия, като някои извори дори споменават за такива общности които не познават виното или по някаква причина не могат да отглеждат лози но използват друг вид психотропни субстанции. Помпони Мела съобщава:

„Тракийците, които носят разни имена и имат разни обичаи. Някои от тях са диви и посрещат твърде охотно смъртта. Някои не познават виното; обаче когато се угощават, те хвърлят някакви семена в огъня, около който седят, и от дима добиват веселост, подобна на опиване“ (P. Mela II 2, 16–33.), (Katsarov et al., 1949: pp. 260-261).

Леките опиати имат способност да притъпят и деформират това аналитично свойство на нашия ум. В такъв план те създават една илюзия за празнична забора, безвреме връщане към животинското. Особено виното има роля на катализатор на чувствата, който разсейва представата за обреченост на човешкото съществуване. Не случайно на древните Етруски е приписвана фразата:

„Смъртта готви за нас обител в бездната, но все още ни е дадено Вино“ (Dinkov, 1984: p. 12).

Този трагизъм много ясно личи и в изкуството на Етруските, и конкретно в богато орнаментираните им урни и саркофази където ежедневните сцени на щастие и пиршества се редуват със сцени на война и насилие. Войнските общества изискват силно чувство на доверие, сплотеност и смелост, безразличие пред смъртта. В това отношение незаменим катализатор са напитки като виното и други сродни на него опиати. Известни са еквиваленти на виното в индоиранския свят наричани Сомa или Хаома- напитки вероятно на млечна и билкова основа считана за божествен дар или сама по себе си за божество което помага при извоюване на космическа победа над хаоса (Elizarenkova, 1999: p. 7), (Wohlberg, 1990: pp. 333-342), (Markov, 2007: pp. 131-134), (Marazov, 2000: p.10), (Ruck, 2015: pp. 1-7), (Markov, 2015: pp. 31-38), (Kiotsekoglou

2015: pp. 39-64). От това може да отсъдим колко важна е ролята на симпозиумите (буквално съвместно пиене)¹ за военските общества от бронзовата епоха насетне (Cambridge Greek Lexicon, n. d.). Всеки народ развива своя самостоятелна култура и обредност на пиенето на вино, чийто подробности не винаги са известни. Макар и лаконични някои историческите извори все пак ни дават представа за това явление. Основните източници идват от текстовете на най-пиещите народи на Средиземноморието - гърци и римляни. Тяхната гледна точка обикновено предава различията от които съдим за спецификите на симпозиумите и пиенето на вино на народите с които те са били в контакт.

Интересен пример са взаимодействията \ между основните морските народи в класическата античност каквито са гърци, финикийци и тирени(етруски). Гръцките извори обикновено описват двата си основни съперника в морската колонизация и търговия, пирати, алчни, подли и коварни (Tuiliie, 2010: p. 213.).

Интересна гледна точка е как гърците описват Етруския симпозиум, като нещо много неприемливо за гръцките порядки. Гърците се възмущават, че етруските пирували заедно със жените си се отдавали на най-разгулни удоволствия (Tuiliie, 2010: pp. 213-214, p. 216-218).

А тъй като те живеят на земята, която обработват, ражда се всичко, плодовете й са достатъчни не само за да се нахранят, но и донася богат доход, позволява да се живее в излишества. Два пъти на ден те приготвят за себе си богати блюда и други неща, присъщи за богат живот. Те изготвяли наметала с различни цветове, много сребърни чаши. Придобили и роби, за да ги обслужват; едни роби се отличавали с красота, други се обличали в по-скъпи дрехи, отколкото подходило на роб. Не само тяхната прислуга имала просторни жилища, но и повечето свободни. Своята сила, която отдавна била предмет на завист на други, те напълно пропиляли.

Разбира се, те загубили боевата доблест на своите бащи, прекарвайки времето си в оргии и недостойни мъжки развлечения. За тяхната разточителност спомагала не на последно място богатата земя. Те живеят на много плодородна земя, на която може да се отглежда всичко и да се събира богатата родитба на всякакви плодове (Diod.Sic. V, 40), (Dinkov, 1984: p. 19).

От етруското изкуство е ясно, че етруските са били хора на удоволствието и са се радвали на изобилието и плодовете на земята си което е пораждало известна завист у съперниците, но може би най-неприемливото за елините, недопустимо за гръцкият симпозиум, е присъствието на жените чиято територия Андрона² е табу за порядъчните жени. Андронът е територия запазена за мъже и хетери (това са жените посветили се на изкуството на любовта). В същото време изображенията от атическата керамиката не показват гръцкият симпозиум като особено порядъчно

¹ Cambridge Greek Lexicon: συμπίσιον ; συμπίσιον ξυμ-ουν συμπίνω drinking-party, symposium of male guests after a banquet, garlanded and reclining on couches; accompanied by ritual prayers and libations, also games and entertainments Eleg. Lyr. Hdt. Ar. Pl. group of diners NT, Available at: https://atlas.perseus.tufts.edu/dictionaries/entry/urn:cite2:scaife-viewer:dictionary-entries.atlas_v1:cambridge-greek-lexicon-37897/ (last view: 06-03-2025).

² Andron- That part of a Greek house reserved for men; the setting for the symposium, Available at: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095412646?d=%2F10.1093%2Foi%2Fauthority.20110803095412646&p=emailAOTVHMdH7sjl> (last view: 06-03-2025)

явление, но явно през класическата епоха той е запазена територия за мъже и единствените жени които се допускат са хетери.

Какъв е бил тракийският симпозиум разбираме също от няколко текста на гръцки автори. В някои от тях той е представен иронично, но все пак има висока информативна стойност. Такъв е текста предаден от Атенея за сватбата на Ификрат в който той преразказва комедия в която се говори за симпозиума устроен от цар Котис за сватбата на дъщеря му. Този тракийския пир е представен в комедията „Протесилай“. Сватбения пир на Ификрат, бил устроен, когато се женел за дъщерята на тракийския цар Котис. Ето как е представен: Пиршеството на Ификрат в Тракия, било извъредно пишно. Пурпурни постелки били постлани на градския площад, които достигали чак до северния полюс. В пиршеството участвали безброй чорлави мъже, „маслоядци“ Там имало медни котли по-големи от стаи с по дванайсет легла. Сам Котис се бил запретнал, да поднася чорба в златен съд на гостите си. Котис вкусвайки от виното в кратерите, се упил по-напред от тия, които черпел (Athenaeus.IV 131 а.), (Katsarov et al., 1949: pp. 365-366).

Ако пренебрегнем сарказма наистина ще видим някои черти на тракийския симпозиум, които познаваме от материалната култура на траките като златните чаши големите медни съдове, като и паралел с други извори които показват, че в тракийския пир царят наистина има водеща роля (Xen. Anab. VII.3.), (Katsarov et al., 1949: p. 84).

Участниците очевидно изглеждат различно от участниците в гръцкия симпозиум и са наречени „чорлави мъже маслоядци“, определение с което елините наричат много от северните варварски народи, които не познават маслината и зехтина. Сведението, че царят сам раздава храна е в синхрон и със сведението на Ксенофонт който описва пиршеството на парадинаста Севт (Xen. Anab. VII.3.), (Katsarov et al., 1949: p. 84).

Друго сведение на Платон, ни дава и основните специфики на тракийския симпозиум което го различава от гръцкия:

Скитите, пък и траките изобщо пият вино, без да го смесват с вода, и то както самите те, така и жените им, и като поръсват с него дрехите си, считат това за хубав обичай (Plat. De leg. 637.), (Katsarov et al., 1949: p. 108).

Този текст ни дава няколко важни сведения за пиенето на вино при траките. Единият, е че жените на траките също пиели вино. Не трябва да забравяме и важната ролята на вакханките, менади описани в дионисиевата обредност. Може би това е форма на освобождаване на фундаменталната хтонична женска същност катализирана и провокирана от виното. Вторият важен елемент предава още една особеност на тракийския- варварски не гръцки симпозиум, на който се пие чисто неразредено вино. Третият елемент е практиката за възливане на вино върху дрехите - практика засвидетелствана и от Ксенофонт (Xen. Anab. VII.3.), (Katsarov et al., 1949: p. 84)

На Ксенофонт принадлежи може би най-детайлното представяне на тракийско пиршество в което е представен тракийския парадинаст Севт посрещаш гости получаващ подаръци, танцуващ сключващ договори всичко това съпътствано от пиенето на вино (Xen. Anab. VII.3.), (Katsarov et al., 1949: p. 84). Характерно за гръцкия

симпозиум е размесването на виното с вода в което именно е и най-подчертаваната разлика с тракийския симпозиум където виното се консумирало чисто. Този факт е намерил отражение в редица текстове

При гръцкият симпозиум има домакин, отговорен за пиенето, симпозиарх³ (Домакин на симпозиума) (Logeion, n. d.). Той се опитва да избегне прекаленото опиянението на посетителите си, тъй като наличието на много пияни мъже на едно място обикновено завършва с бой. Това от своя страна би спечелили лоша репутация на домакина. В същото време дори един човек да напусне симпозиум напълно трезвен, това също не говори добре за мероприятиято. Златното правило за това какъв трябва да бъде един симпозиум е описано във фрагмент от пиеса на гръцкия поет Евбул:

„За разумните мъже приготвям само три кратера: един за здраве, втори за любов и удоволствие и трети за сън. След като третият се изцеди, мъдрите се прибират да спят. Четвъртият кратер не е за мен, той е за лошо поведение; петият е за викове; шестият е за грубост и обиди; седмият е за сбивания; осмият е за чупене на мебели; деветия е за депресия и упадък; десетия е за лудост и припадък“⁴ (Eub.Sem. 93), (Logeion, n. d.).

Можем да предположим, че в Тракия тези правила не са били в сила, както личи и от текста на Ксенофонт който описва Севт като учудващо трезвен и делови въпреки изпитото вино. Също така в „Разнообразна история“, Елиан описва траките като „много издържливи пиячи“ (Ael. Var. h. III 15.), (Katsarov et al., 1949: p. 363). Интересно свидетелство в този контекст са и строфите на ранния древногръцкия поет на симпозиума, Анакреон, който по всяка вероятност взема участие в основаването на Абдера на тракийския бряг.

„Ти каната ми донеси, момче, и на един дъх аз ще я изпия, ала да смесиш виното с вода, да се напия, ала не просташки. Аз мразя като скитите да се напивам със шум и крясъци — о, нека мелодични песни да придружават нашето пиянство“ (Anacr. fr. 50 (Bergk)).

Подобно на Платон - използвайки „Скити“ Анакреон вероятно поставя под общ знаменател голяма част от варварите живеещи на север в това число и траките. Това предположение е породено от едно сведение на Херодот за скитите около гръцката колония Бористен, които сваляли царя си защото се обличал като грък и почитал Дионис (Hdt. IV 78–80.), (Katsarov et al., 1949: pp. 19-20). Това противоречиво сведение от друга страна показва скитите като не почитащи виното и Дионис или поне не по начина по който го правят гърците. Кое то добавя елемент на противоречие с предходните източници, и показва, че в тях може би се визират именно траките. От

³ συμποσί-αρχος, ὁ, president of a drinking-party, toastmaster, X. An. 6.1.30, Alex. 21, Plu. Apophth. Lac. 2.208b, QConv. 620f, OGI 646.14 (Palmyra, iii A.D.), etc.; also συμποσί-ἀρχης, ου, ὁ, Supp.Epigr. 7.151,168 (ibid., ii A.D.). Cf. συμποτικός. Available at: <https://logeion.uchicago.edu/%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%82> (last view: 06-03-2025).

⁴ συμποσί-αρχος, ὁ, president of a drinking-party, toastmaster, X. An. 6.1.30, Alex. 21, Plu. Apophth. Lac. 2.208b, QConv. 620f, OGI 646.14 (Palmyra, iii A.D.), etc.; also συμποσί-ἀρχης, ου, ὁ, Supp.Epigr. 7.151,168 (ibid., ii A.D.). Cf. συμποτικός. Available at: <https://logeion.uchicago.edu/%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%82> (last view: 06-03-2025).

тук следва да направим кратък очерк на превъплъщенията на божеството което е символ на виното а именно богът на виното Дионис.

Божества и митове свързани с употребата на виното.

Днес, вече няма съмнение че Дионис е един от старите богове в гръцкия пантеон, тъй като името се открива в надписи от второто хилядолетие пр.н.е. в табличките с линеар Б от двореца в Пилос (Marazov, 1992: p. 123). Това показва, че култът към Дионис принадлежи на света на микенските дворци, в един аристократичен контекст свързан с виното. Тракиският вариант на този култ вероятно запазва по дълго тази архаична аристократична роля. Не случайно говорейки за тракийския Дионис, визираме едно фундаментално почти демиургично божество (Fol, 1994: pp. 267-279). Когато говорим за Дионис, особено в тракийски контекст, освен като бог на виното трябва да отчитаме значимостта на неговите метаморфози, смърт и ново божествено раждане и да си дадем сметка, че тези цикли са от изключителна важност за представите на архаичния човек. Самият Дионис и неговото шествие от гротески образи, като вакханки сатири и др. са алегория на виното, като посредник между дивата природа, и цивилизования свят. Така виното е тясно свързано с разделянето на космоса на две части, което е фундаментално противопоставяне: култура и природа. Всъщност това е и парадоксалната същност на виното, която включва в себе си тези противоположни понятия. То съдържа в себе си и природата и културата и дивото и цивилизованото. Виното само по себе си разкрива и други значения отвъд това, че е опияняваща напитка, която благоприятства ритуалното връщане към дивото състояние. То както отбелязахме в началото е символ на културата и средство за цивилизовано взаимодействие, но само ако се консумира по правилния начин и в правилно количество. В крайна сметка ако погледнем философски виното е метафора на проблемите и превъплъщенията на живота и историята на човечеството. За да се произведе грозде, лозата трябва да се култивира и след това да се отреже. Самото грозде трябва да се стъпка и затвори в съдове, за да може да се превърне във вино: Всичко това са метаморфози по някакъв начин мистични и магически за традиционния човек. Това прави напитката подходяща за нейната ритуалната роля тоест тя е пропита със символизма на преходите. Смъртта е ключов елемент на всяка метаморфоза, независимо дали е космическа или лична. За да се случи промяната трябва да се изостави старото за да се даде път на новото. Тоест смъртта е разглеждана само като преход и виното- напитката на Дионис идеално се вписва в тази доктрина. Всъщност концепцията смърт-прераждане е в центъра на всички преживявания на посвещението. Вероятно дионисиевата обредност е свързана с ранни аграрните култове, ритуалите за плодородие, които се характеризират със сексуална разпуснатост и кървави жертвоприношения. Тази доктрина е характерна за ранните земеделски общества и праисторическите родови общности, свързана с аграрните култове, земята, а оттам и култовете към обожествената природа (Freizhar, 1984: pp. 429-435, p. 444). Тези култове са свързани тясно с идеята за метаморфозата живот-смърт-зачеване-прераждане в който основно е взаимодействието между мъжкото и женското начало. Аналогична кървава жертвена обредност може да бъде открита в мистериалните обреди на много места в средиземноморието и в тях важна роля играят оргаистичната музика, напитки и опиати, специална обредна храна,

редуване на въздържание и разпуснатост, символично редуване и заменяне на кръвно с безкръвно жертвоприношение (Willoughby, 1929), докато се стигне до християнското „*яжте: това е Моето тяло. И Пийте, защото това е Моята кръв на новия завет, която за мнозина се пролива за опрощаване на греховете*“ (Матей 26:26-28, Синодален превод) .

Много от изследователите, които работят върху проблема за ролята и функцията на камерните гробниците в Тракия, стигат до извода, че те са нещо много повече от помещение за съхранение на тленни останки. В тях е възплътена една трансцендентна идеология. Именно това внушават тези храмове-гробници – усещане за безвремие и трансцендентност. Затова те често са наричани от изследователите си храм-гробница, хероон, светилище и т.н. (Fol, 2014: p. 9). Цялостната структура, местоположение, украса на тези съоръжения има за цел да внушава усещане за вечност и трансцендентност. Ролята на тези съоръжения е да издигнат в ранг на божество определени личности, на които те са посветени. Води се и дебатът относно наличието само на част от тленни останки на починалия в някои от тракийските гробници или намирането на спорадични кости от погребението, както и умишлено разрушени метални съдове. Основната хипотеза, произтичаща от дионисиевата и орфическа митология, е тази за разчленяване на тялото по подобие на божеството Дионис, който е разчленен от титаните и съответно Орфей, разчленен от вакханките (Fol, 2007a: p. 87).

В този контекст е и цитираният от Кембъл пасаж от „Вакханки“ на Еврипид, в който се казва: „Дитирамбе, хайде да влезеш в тази моя мъжка утроба“. Според Кембъл назоваването с името „Дитирамб“ е свързано с повторното раждане на Дионис. В буквален превод името означава двойна врата или този от двойната врата (Kembal, 2017: p. 138). Това сведение веднага би привлякло вниманието на запознатите с култовите съоръжения в Тракия, където съществуват имитации на скални утробы, скални арки и процепи за лечебно провиране, скални гробници с два отвора, за които се предполага именно такъв контекст на обредността, символизиращ повторно раждане (Fol, 2007b: pp. 62-109), (Markov, 2007: pp. 211-253).

Заклучение

Всъщност според мен се касае за една много по-широко разпространена представа, базирана на архетипните възприятия, защото сходни съоръжения, подобни на скалните арки на траките, могат да бъдат открити в много широк световен контекст. Всички подобни съоръжения са обвързани със сходни поверия, магически и лечебни практики (Eliade, 2002: pp. 264-285, p. 267, p. 272), (Varner, 2004: p. 15).

Голяма част от митовите за смъртта и прераждането, чисто психологически са необходим отговор на въпроса: „Какво следва после?“ и съответно те намират превъплъщение в култовите съоръжения на много народи. Най-често със символен език или чрез природния код гробниците, долмените и скалните светилища пресъздават този мит и са материално доказателство за извършването на чудото на повторното раждане.

Тук ключовата дума отново е метаморфоза или преминаването от старото в новото (Ovid. *Meth.* X, 258-292), (Markov, 2012: p. 72), (Genov, 2020: pp. 174-175). Кембъл също се позовава на метаморфозите на Овидий относно тези душевни трансформации и преминавания. Той ги нарича възходящи и низходящи движения, в които е закодирана цялата философия на живота. Според него опознаването им води по пътя на душевното пречистване и катарзиса (Kembal, 2017: p. 36). Макар авторът да говори за тези въздействия, породени в човешката душа от комедията и трагедията, наричайки ги с понятията Анодос и Катодос (Kembal, 2017: p. 36) смятам, че може да се направи паралел със свидетелства за ритуални съоръжения от Древна Гърция и Тракия, за които бяха разкрити аналогични механизми на въздействие, посредством ритуали тълкувани като Катабазис и Анабазис (Markov, 2007: pp. 211-253), (Fol, 2007b: pp. 62-109).

Продължителната инициационна обредност явно може да бъде разгледана и като стъпка или по-скоро път към безсмъртие и обожествяване, като това е много явно засвидетелствано от изворите, касаещи траките и конкретно гетите, които са наречени най-справедливи от всички и тези, които вярват в безсмъртието си (Hrdt.IV 93.94). Явно са използвани описаните психологически механизми на слизване и излизане от Отвъдното като споменатите Катабазис и Анабазис. Те разбира се могат да приемат различна ритуална действителност, но това което е най-явно засвидетелствано в земите на траките, е използване на естествени природни форми като пещери, скални процеци арки както и градените в последствие подмогилни храмове-гробници.

Можем да разгледаме тази посветителна обредност като форма на решаване на един фундаментален метафизичен въпрос, който човек винаги си е задавал. Това е въпросът, „Какво се случва след смъртта? Вероятно ритуалите, които са съпътствали тази посветителна обредност, са имали драматичен характер и определени напитки и храни, като виното са били важна част от ритуала в различни култури и епохи (Spasova, 2014: p. 232). Цел на подобна обредност е постигане на катарзис и преодоляване на страховете и тревоги от неизвестността пред неизбежната смърт (Genov, 2015: pp. 12-26), (Genov, 2016: pp. 323-330). Израстването на възприятията и достигането до отговорите на подобни сложни философски и психологични въпроси изисква значителна подготовка, без значение в коя епоха се случват. Тук според мен се крие популярността на пиенето на вино отвъд всички културни граници и религиозни промени. Представата за живот след смъртта е трайно обвързана със символиката на виното дори и днес.

References:

- Dinkov, B. (1984).** *Etruskata zagadka*. Sofia: BAN. // [Динков, Б. Етруската загадка.].
- Eliade, M. (2002).** *Traktat po istoriya na religiyite*. Sofia: IK "LIK". // [Елиаде, М. Трактат по история на религиите.].
- Elizarenkova, T. Ya. (1999).** *Slova i veshti v Rigvede*. Moskva. // [Елизаренкова, Т.Я. Слова и вещи в Ригведе.].
- Fol, A. (1994).** *Trakiyskiyat Dionis. Kniga II: Sabaziy*. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski". // [Фол, А.].

- Fol, V. (2007a).** Shtastlivo-demonyat ot mogilata "Svetitsata". In Problemi i izsledvaniya na trakiyskata kultura (Vol. II, pp. 85–90). Kazanlak: Irita. // [Фол, В.].
- Fol, V. (2007b).** Skalni toposi na vyarata v Yugoiztochna Evropa i v Mala Aziya prez drevnostta. Sofia. // [Фол, В.].
- Fol, V. (2014).** Svetlinata i binarnite opozitsii znanie-neznanie i posvetenost-neposvetenost. In Problemi i izsledvaniya na trakiyskata kultura (Vol. VII, pp. 5–11). Kazanlak: Irita. // [Фол, В.].
- Freizhar, Dzh. (1984).** Zlatnata klonka. Sofia. // [Фрейзър, Дж.].
- Genov, A. (2020).** Proviraneto prez skalen protsep kato lechebna praktika – traditsii, savremennost i oporochavane. In Nemateryalnoto kulturno nasledstvo – samobitnost, priemstvenost, oporochavane (pp. 174–187). Sofia. // [Генов, А. Провирането през скален процеп като лечебна практика – традиции, съвременност и опорочаване.].
- Gomes, F. H. (2008).** Bogove, hramove i orakuli. Sofia: Siela. // [Гомес, Ф. Х. Богове, храмове и оракули.].
- Marazov, I. (1992).** Mit, ritual i izkustvo u trakite. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski". // [Маразов, И. Мит, ритуал и изкуство у траките.].
- Marazov, I. (2000).** Trakite i vinoto. Ruse: Dunav Press. // [Маразов, И. Траките и виното.].
- Markov, V. (2007).** Kulturno nasledstvo i priemstvenost. Blagoevgrad: UI "Neofit Rilski". // [Марков, В. Културно наследство и приемственост.].
- Markov, V. (2012).** Trakiyski megalitni svetilishta ot Zapadnite Rodopi, Pirin i Rila. In Kheterotopiya i prirodni resursi (pp. 56–89). Sofia. // [Марков, В. Тракийски мегалитни светилища...].
- Katsarov, G., Dechev, D., Beshevliev, V., et al. (1949).** Izvori za starata istoriya i geografiya na Trakiya i Makedoniya (2nd ed.). Sofia. // [Кацаров, Г. и др.].
- Kemba, Dzh. (2017).** Geroyat s khilyadi litsa. Sofia: Elemente. // [Кембъл, Дж. Героят с хиляди лица.].
- Todorova, H., & Vaysov, I. (1993).** Novokamennata epokha v Bulgariya. Sofia: Nauka i izkustvo. // [Тодорова, Х., Вайсов, И.].
- Tyulie, Zh. P. (2010).** Etruskite: Istoriyata na edin narod. Sofia: Riva. // [Тюилие, Ж.П.].
- Venedikov. (1972).** Panagyurskoto zlatno sakrovishte. Sofia. // [Венедиков. Панагюрското златно съкровище.].

English and International Sources

- Genov, A. (2015).** Genesis of the sacred space of the megaliths and rock sanctuaries in Europe and the Mediterranean. In Interdisciplinarno izsledvane na megaliti (pp. 12–26). Shumen: UI "Episkop Konstantin Preslavski". // [Генов, А.].
- Genov, A. (2016).** Megalithic and rock-cut monuments as ritual structures related to notions of life and death and belief in eternal life and rebirth. In Megalithic Monuments and Cult Practices (pp. 323–330). Blagoevgrad.
- Gilman, A. (1981).** The development of social stratification in Bronze Age Europe. *Current Anthropology*, 22(1), 1–8.

- Harutyunyan, M., & Malfeito-Ferreira, M. (2022).** The rise of wine among ancient civilizations across the Mediterranean Basin. *Heritage*, 5, 788–812. DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage5020043>
- Kiotsekoglou, S. (2015).** Thracian megalithic sanctuaries from prefecture of Evros, Greece. In *Megalithic Culture in Ancient Thrace* (pp. 39–64). Blagoevgrad.
- Markov, V. (2015).** Megalithic sanctuary in the Valley of the Struma River. In *Megalithic Culture in Ancient Thrace* (pp. 31–38). Blagoevgrad.
- Renfrew, C. (1972).** *The Emergence of Civilisation: The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium BC*. London.
- Ruck, C. A. P. (2015).** The Mushroom Stones: Dionysus, Orpheus, and the Wolves of War. In *Megalithic Culture in Ancient Thrace* (pp. 1–7). Blagoevgrad.
- Ruck, C. A. P. (2019).** Persia, Haoma and the Greek Mysteries. *Sexus Journal*, 4(11), 991–1034.
- Spasova, D. (2014).** Wine in rites from Bulgarian folk culture. In *International Tourism Forum Spa and Wine* (pp. 229–234). Blagoevgrad: Neofit Rilski Publishing House.
- Valamoti, S. M., Darcque, P., Chrysanthaki, C. K., Malamidou, D., & Tsirtsoni, Z. (2015).** Archaeobotanical investigation of prehistoric grape vine exploitation and wine making in northern Greece: Recent finds from Dikili Tash. In *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean during Antiquity* (pp. 125–139). İzmir.
- Varner, G. R. (2004).** *Menhirs, Dolmen, and Circles of Stone: The Folklore and Magic of Sacred Stone*. Algora Publishing.
- Willoughby, H. R. (1929).** *Pagan Regeneration: A Study of Mystery Initiations in the Graeco-Roman World*. Global Grey (Ed. 2017).
- Wohlberg, J. (1990).** Haoma-Soma in the World of Ancient Greece. *Journal of Psychoactive Drugs*, 22, 333–342.

Online Sources (Accessed 6 March 2025)

- Cambridge Greek Lexicon. (n. d.).** συμπόσιον. Available at: https://atlas.perseus.tufts.edu/dictionaries/entry/urn:cite2:scaife-viewer:dictionary-entries.atlas_v1:cambridge-greek-lexicon-37897/ (last view: 06-03-2025).
- Logeion. (n. d.).** συμποσιάρχος. Available at: <https://logeion.uchicago.edu/συμποσιάρχος> (last view: 06-03-2025).

Антон Генов

ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград, България,

agenov@swu.bg

AUTHOR'S DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES AND PUBLICATION ETHICS OF THE JOURNAL (<https://www.math.bas.bg/vt/kin/>)

Received: 19 May 2025

Accepted: 27 June 2025

Published: 30 June 2025

DOI: <https://www.doi.org/10.55630/KINJ.2025.110105>

Abstract and Keywords in Bulgarian Language

Резюме: Статията представя антропологичен и исторически анализ на символичната и ритуална употреба на виното сред траките, базиран на класически източници и археологически паралели. Изследва се ролята на виното в социалната йерархия, религиозните ритуали и концепцията за безсмъртие и прераждане. Акцентът е поставен върху сравнителния анализ на гръцките и тракийските симпозиумни традиции и техните религиозни измерения.

Ключови думи: вино; траки; ритуал; симпозиум; антропология.

KIN Journal, 2025, Volume 11, Issue 1

Science Series Cultural and Historical Heritage: Preservation, Presentation, Digitalization

Научна поредица Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация

Научная серия Культурное и историческое наследие: сохранение, презентация, оцифровка

Editors

Prof. PhD. Petko St. Petkov

Prof. PhD. Galina Bogdanova

Редактори/съставители

проф. д-р Петко Ст. Петков

проф. д-р Галина Богданова

Copy editors

Assist. prof. PhD. Nikolay Noev

PhD. Paskal Piperkov

PhD Vesela Georgieva

Технически редактори

гл. ас. д-р Николай Ноев

д-р Паскал Пиперков

д-р Весела Георгиева

© Editors, Authors of Papers, 2025

© Редколегия, Авторски колектив, 2025

Published by

Institute of Mathematics and Informatics

at the Bulgarian Academy of Sciences,

Sofia, Bulgaria

Издание на

Институт по математика и

информатика при Българска академия на

науките, София, България

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

ISSN: 2367-8038